

Kovács Máté akadémiai könyvtári tevékenysége¹

Cikkemet elsősorban az Akadémiai Levéltárban található, eddig publikálatlan dokumentumok alapján készítettem. Természetesen felhasználtam más, már eddig megjelent publikációt is, amely segített az akkori események megértésében, külön köszönetet szeretnék mondani ezért az Alapítvány elnökének, Tóth Gyulának, aki felhívta a figyelmemet ezekre a cikkekre.

A könyvtárosi köztudatban az a kép él, hogy 1953-ban az Akadémiai Könyvtár „megmentésére”, azaz a könyvtár fejlesztési koncepciójának kidolgozására és a korszerű működés megindítására hívták meg Kovács Mátét. Pogányné Rózsa Gabriella levéltári dokumentumok alapján² már egy részét felvázolta, de én az előzményekkel is bővítve, és az MTA vezetése és az Akadémiai Könyvtár viszonyát elemezve vizsgálom majd a helyzetet, azt hogy mennyiben kellett „megmenteni” a könyvtárat és ebben milyen szerepe volt Kovács Máténak.

Először az Akadémiai Könyvtár helyzetéről beszélnék, és arról, hogy mi készítette az MTA Elnökségét, hogy új igazgatót keressen. A folytatásban azt tárgyalnám, hogy milyen feltételekkel vállalta Kovács Máté a vezetést, és hogy mi történt 10 hónapos igazgatói működése alatt.

Az MTA és az Akadémiai Könyvtár az ötvenes évek elején

A Könyvtár szerepe óriási változáson ment keresztül az 1948-50-es szocialista hatalomátvétel után. Ott kezdődött, hogy 1949-ben átszervezték a Magyar Tudományos Akadémiát; melynek helyzetét, feladatait az 1949 decemberében megjelent XXVIII. törvény és az ennek alapján készült Alapszabály határozta meg. E törvény szerint a Magyar Tudományos Akadémia a Magyar Népköztársaság legfőbb tudományos szerve, a magyar tudományos élet vezetője és irányítója lett, a gyakorlatban pedig úgy működött, mint egy minisztérium. Ehhez kialakították az MTA hivatali szervezetét, ill. változott a testület felépítése is, az addigi 3 tudományos osztály helyett 7 tudományos osztályt hoztak létre. Az újjászervezett Akadémia elkezdte a kutatóintézeti hálózat kiépítését is, melyben legrégebbi intézete, az Akadémiai Könyvtár kiemelkedő helyet foglalhatott el, mert – az Alapszabály II. fejezete 7. §-a szerint – a könyvtár vezetője közreműködött az ügyek vitelében (ezt a fizikai közelség is megkönnyítette, mert egy épületben működött a Könyvtár és az Akadémia vezetése).

Az előbbiekből következik, hogy a Könyvtár feladatai is nagyban változtak, mivel már nem egy szűk körű tudós társaság számára kellett könyveket gyűjteni, hanem sokkal szélesebb tudományterületen és nagyobb olvasóközönség számára kellett gondoskodni az információról. Ez többek között a következő kérdéseket vetette fel:

- a gyűjtőkör tisztázása, mert az újjászervezett Tudományos Akadémián megnőtt a természettudományok és a műszaki tudományok szerepe (új osztályok jöttek létre),
- központi könyvtár – és az újonnan alakuló intézeti könyvtárak viszonyának a rendezése,
- és a technikai haladás miatt a könyvtári szolgáltatásokban felmerült az új eszközök használatának a kérdése (pl. mikrofilm-szolgálat).

Ez a nagy változás – hozzá téve, hogy még a háborús károkat helyrehozatala sem fejeződött be – problémás volt. A kortársak³ ezt így látták:

„Az Akadémia feladatainak megállapítása nagymértékben meghatározta könyvtárának alapfeladatát is. Nyilvánvalóvá tette azt, hogy intézetünket az Akadémia keretében folyó munka könyvtári bázisává kell fejleszteni, és tevékenységét minden vonatkozásban a tudományos kutatás szolgálatába kell állítani.

¹ A cikk a 2012. nov. 12-i előadás szerkesztett változata.

² Főként az ELTE levéltárban található anyagok alapján írta Kovács Máté és Mátrai László szerepét az Akadémiai Könyvtár vezetésében az ötvenes évek első felében (Könyvtári Figyelő 2012/3)

³ Sz. Németh Mária: Az Akadémiai Könyvtár fejlődése és munkája a Magyar Tudományos Akadémia újjászervezése óta (Magyar Könyvszemle, 1956/3)

Ennek megvalósítása a könyvtár teljes átalakítását és korszerűsítését kívánta meg. Ilyen irányban azonnal meg is indult a munka, de természetesen nem vezethetett hirtelen változáshoz, és nem történhetett meg egyenletesen, zökkenők nélkül.”

Haraszthy Gyula⁴ pedig ezt írta:

„Az is természetes, hogy ez a fejlődés nem volt zökkenőktől és hibáktól mentes. Megmondhatjuk, hogy többet tehettünk volna az Akadémia célkitűzéseit szolgáló korszerű könyvtári munka színvonalának állandó emelése érdekében, a hibákat és hiányosságokat élesebb szemmel vehettük volna észre s kielemezésük után nagyobb lendülettel, több fegyelmezettséggel, intenzívebb emberi szolidaritással szüntethettük volna meg azokat. Különleges helyi zavarok és nehézségek is nagyobb számban voltak – különösen az újjászervezés utáni első években – mint azok szükségesek és logikusak lehettek volna. Az ún. „objektív” körülmények – rossz helyiségviszonyok, a mindinkább fenyegető raktári helyhiány – nagymértékben hátráltatták munkánkat. Ezen a területen akadémiai szerveinktől sem tudtunk kapni megfelelő segítséget, nem csoda tehát, ha a sok évtizedes hátramaradással küszködő könyvtár nemegyszer megoldhatatlan nehézségek előtt állt.”

Ezekből a mondatokból világossá válik, hogy a válság egyik oka a könyvtári vezetés és az akadémia vezetése közötti feszültség volt, amely 1952 nyarán bontakozott ki.

„Válság” az Akadémiai Könyvtárban - 1952

Az MTA Elnöksége 1952 májusában megvizsgálta a Könyvtár helyzetét (az elnökség napirendjén rendszeresen szerepelt a különböző akadémiai osztályok, intézetek, tudományágak tevékenységének a vizsgálata, ezen a májusi ülésen például még a Kémiai Tudományok Osztálya munkáját is megvitatták).

Erre az alkalomra a Könyvtár egy többoldalas beszámolót készített, amelyben Scher Tibor⁵, aki 1950 óta volt az igazgató, ismertette az 1950-es újjászervezés óta lezajlott változásokat.

A beszámolót azzal kezdte, hogy a Könyvtárban 1950 februárjában indult meg az átszervezés, és az első feladat a könyvtár munkájának népgazdaságunk és a magyar tudomány ötéves tervébe való beillesztése volt. Az elméleti alapok tisztázása során nyilvánvalóvá lettek a Könyvtárat jellemző hiányosságok:

- a 80 esztendő óta fennálló helyhiány, a gyűjtemények elhelyezésére szolgáló helyiségek (kutatótermek, munkaszobák, raktár-helyiségek) túlszűfolttsága, ill. hiánya,
- a tervszerű gyarapítás hiánya,
- az állományvédelme hiányossága, nem megfelelően őrzött kéziratok,
- elavult szakrendszer,
- feldolgozatlan anyagok,
- szervezetlenség.

Ezeket a hiányosságokat az 1950-51-es év folyamán elkezdték felszámolni. Így a következő eredményekről számolhatott be Scher Tibor:

1. 1950-ben megindított és 1951-ben befejezett építkezési-berendezési munkálatai során:
 - elkészültek a Kézirattár és a Régi Könyvek Gyűjteményének új helyiségei és bútorzata,
 - ill. a Keleti Gyűjtemény helyiségei és bútorzata
 - és még 5 új munkaszoba
 - és befejeződtek az egész épületben a központi fűtés, telefon, villany szerelési munkái
2. Megindult a tervszerű gyarapítás, a Szovjetunió és népi demokráciák könyveinek a gyűjtése
3. Megállapították a Könyvtár gyűjtési körének súlypontjait (a Könyvtár történetileg kialakult gyűjteményeit, az Akadémiai jelenlegi feladatait és más nagy könyvtárak profilját figyelembe véve)

⁴ Haraszthy Gyula: A 130 éves Akadémiai Könyvtár (Magyar Tudomány 1956/1); Haraszthy Gyula (1910 –1990), irodalomtörténész, könyvtáros, egyetemi oktató, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának igazgatója 1953 és 1960 között.

⁵ Scher Tibor (1912-1975), történész, orientalista, könyvtáros, művelődéstörténész, egyetemi docens; a jeruzsálemi Magyar Intézet vezetője, az Akadémiai Könyvtár igazgatója (1950. máj. 1. – 1952. nov. 15.), majd a pécsi Egyetemi Könyvtár igazgatója.

4. Megindult a Kézirattár tervszerű gyarapítása
5. Megindult a régi könyvanyag restaurálása, a folyóiratok kötetése
6. Megkezdték a decimális szakozást az elavult szakrendszer helyett
7. Új katalógust kezdtek építeni (a betűrendesen kívül 8 új szakkatalógust)
8. Számba vették a feldolgozatlan anyagot
9. Kiépítették az új belső szervezetet, és kialakították a munkamenetet
10. Fejlesztették a külföldi cserekapcsolatokat

Az elnökség elfogadta a jelentést, de a vita során már elhangzott néhány kifogás, így többek között Rusznyák elnök megjegyezte, hogy a jelentésben már ki kellett volna emelni a Könyvtár 2-3 döntő problémáját, ill. nem értett egyet sem a Könyvtár profiljával, sem a mikrofilm-szolgálat fejlesztésével. Végül az elnökség a következő határozatot fogadta el:

„Az Elnökség a Könyvtár vezetőjének a jelentését elfogadja azzal, hogy 1952. szept. 1-re a többi könyvtár funkcióját átnézve készítsen javaslatot a Könyvtár profiljának (gyűjtőkörének) kialakítására.

A javaslat elkészítésével kapcsolatban a Könyvtár vezetője lépjen érintkezésbe azokkal az akadémikusokkal, akiknek a Könyvtárral szemben igényeik vannak, elsősorban Lukács György elnökségi taggal, továbbá az Akadémiai egyes osztályaival.”⁶

Fegyelmi eljárás Scher Tibor, az Akadémia Könyvtára vezetője ellen

E határozat alapján azt lehetett hinni, hogy minden a legnagyobb rendben van, de nem sokkal az elnökségi ülés után, 1952. május 19-én Erdey-Grúz Tibor, az MTA főtitkára a következő levelet írta Biacsi Imre hivatalvezető-helyettesnek:

„Scher Tibor elvtárs, az Akadémia Könyvtárának vezetője az Acták külföldre való küldésével kapcsolatban az Akadémia elnökének utasításait megszegte, és önhatalmúlag megváltoztatta anélkül, hogy erre engedélyt kért volna. Ennek következtében az Acták számos olyan külföldi helyre mentek, ahol azt nyilvánvalóan nem használhatják, viszont számos fontos külföldi tudományos intézmény nem kapta meg az Actákat, noha ezek címére való küldésre az Akadémiai elnöke utasította a Könyvtár vezetőjét. Ezáltal egyrészt az állam pénzével gondatlanul bánt a Könyvtár vezetője, annál is inkább, mert a kifogásolt helyekre küldött Actákért cserébe értéktelen folyóiratokat kapott, másrészt súlyosan ártott az Akadémia és az ország tudománypolitikájának, mert megakadályozta, hogy komoly tudományos intézmények tudomást szerezzenek a magyar tudományos élet eredményeiről. [...]

Felhívom, hogy indítson fegyelmi eljárást Scher Tibor, az Akadémia Könyvtára vezetője ellen, az Akadémia elnöke utasításának megszegése, az állam vagyonának gondatlan felhasználása, valamint az Akadémia tudománypolitikájával való szembehelyezkedés gyanúja tárgyában.”⁷

A fegyelmi bizottság⁸ munkájáról Szöllősy László 1952. június 20-án egy többoldalas feljegyzésében⁹ számol be az Elnökségnek, és azt írja, hogy „Scher Tibor magatartására ebben a kérdésben az a jellemző, hogy egész idő alatt gondosan óvakodott attól, hogy lehetőleg a legcsekélyebb formai hibát se kövesse el az Actákkal kapcsolatos tevékenységénél. Célja azonban a bizottság tagjai előtt nem vitás: ennek az egész kérdésnek a kezelésében őt az az elgondolás irányította, hogy sikerüljön összességében bebizonyítani, hogy a Könyvtár az Acták cseréinek lebonyolításánál milyen óriási összegű valutát takarított meg a Magyar Népi Demokráciának, hogy sikerüljön tetszetős kimutatásokat készíteni arról, hogy a beérkező cserfolyóiratok száma hónapról-hónapra milyen szép fejlődést mutat, röviden: hogy minél kézzelfoghatóbban bizonyítsa saját maga kiváló munkáját.

⁶AL 3. Elnök (Rusznyák) 1/4/1 – 1952. máj. 3-i elnökségi ülés

⁷AL 215. MTA Könyvtára 35/1 – 570-B/1952-EGT/KZs

⁸A fegyelmi bizottság tagjai voltak az MTA Titkári Hivatalában dolgozó Kramer Miklós (Orvosi Tud. Osztálya), és Pákozdi Endre (Személyzeti Oszt.), a vezetője pedig Dr. Szöllősy László jogász volt, a vizsgálat jegyzőkönyvei megtalálhatók az AL 215. MTA Könyvtára 35/1 dossziében

⁹AL 215. MTA Könyvtára 35/1 – Titk-261/SzL/1952

A legcsekélyebb mértékben sem törődött azzal, hogy ezzel a tevékenységével tulajdonképpen súlyos gazdaság és politikai kárt idézett elő népgazdaságunknak. Súlyos gazdasági kárt azért, mert hiszen nyilvánvaló, hogy a beérkező cserefolyóiratok nagy része olyan minőségű, hogy legfeljebb selejtpapír céljaira lenne felhasználható, tehát olyan folyóiratokról van szó, melyek rendelkezésére vagy elolvasására soha senki az országban nem gondolt.”

A feljegyzés végén leszögezi, hogy „a bizottság tagjaiban egyöntetűen az a vélemény alakult ki, hogy Scher Tibor részéről a fegyelmi ügy letárgyalása alatt meg volt a törekvés, hogy a felelősséget, ami őt terheli, az Akadémia Elnökségére, a tudományos osztályokra, illetve az Akadémiai Kiadóra hárítsa. Az az egész magatartás, amelyet Scher Tibor ebben a kérdésben az elmúlt időszakban és a vizsgálat folyamán tanúsított, **a legcsekélyebb mértékben sem méltó egy nagy intézmény vezetőjéhez.**”

A fegyelmi bizottság azt is megfogalmazta, hogy mik a **legfontosabb teendők**:

„Összegezve az eljárás eredményeit a bizottság azt javasolja az Elnökség felé, hogy a **Könyvtárral kapcsolatban** indítson egy nagyobb irányú, mindenre **kiterjedő vizsgálatot**, melynek lefolytatásában vegye igénybe legjobb könyvtári szakembereink szakszerűségi hozzáértését is. A vizsgálat eredményétől függetlenül is a bizottság igen sürgősnek és fontosnak tartja, hogy az Elnökség jelöljön ki **egy előadót, akinek feladatköre legyen a Könyvtárral való foglalkozás**, továbbá sürgősen hozzon létre egy **tudományos tanácsot** a könyvtár tudományos problémáinak elvi irányítására.”

De nemcsak a fegyelmi bizottság kérdőjelezi meg Scher Tibor tevékenységét, hanem az akadémiai vezetésből mások is. Már folyik a fegyelmi vizsgálat, amikor egy levélben Tolnai Gábor¹⁰ a következőket írja a főtitkárnak a könyvtár építkezési és fejlesztési terveiről¹¹:

„A terv irreális, nem egy esetben a fantasztikum határán mozog, a realitásra nincsen figyelemmel, Egy ilyen terv több évtizedes perspektívát kell, hogy szem előtt tartson, és ugyanakkor egyáltalán nem tartja szem előtt a szovjet könyvtárügy eredményeit. Úgy látom, hogy egyedül az elavult porosz könyvtári rendszer példáját kopírozza, de azt is olyan fényűző módon, hogy nem egy esetben a tervezésnek ez a módja a fegyelmi felelősség határát érinti. [...]

Nem akarok további részletekbe menni a fegyelmi felelősség és ellenséges magatartást érintő felelőtlen tervezés ismertetésében. Mindössze annyit, hogy Scher elvtárs, akivel nem egy alkalommal beszéltem, nem ért a könyvtárügyhöz. Tanácsadója, Nyireő István öreg könyvtáros, aki a felszabadulás előtt különböző nagy könyvtárakban dolgozott. Tudomásom szerint működése mindenütt súlyos kritikát kapott, a felszabadulás után pedig politikailag megbízhatatlan volta miatt B-listázták.” A levél végén pedig javasolja, hogy: „egy reális hosszú perspektívát szem előtt tartó könyvtár-fejlesztési terv kidolgozásához hozzunk létre legjobb könyvtári szakembereinkből egy szűk körű bizottságot.”

Ezek után az elnök 1952. június 25-én felkéri Tolnai Gábort az MTA **Könyvtára munkájának és helyzetének megvizsgálására létrehozott bizottság vezetésére**¹².

- **vez.:** Tolnai Gábor, az MTA levelező tagja (a Tudományos Minősítő Bizottság titkára)
- **tagok:** Mátrai László, az MTA levelező tagja (az Egyetemi Könyvtár ig.)
 - Varjas Béla (az Országos Széchényi Könyvtár vez.)
 - Patkós Lajos (az MTA Hivatalának a munkatársa, személyzeti vez.)
 - Vértés György (az Országgyűlési Könyvtár ig.)
 - Krámer Miklós (az MTA Hivatalának a munkatársa, az V. Orvosi Tudományok Osztályának a szaktitkára, a fegyelmi bizottságnak is tagja volt)
 - *Tolnai irt egy felkérő levelet Haraszthy Gyulának is, de a bizottság nyár végi jelentésén nem szerepel a neve, úgy tűnik, hogy ő végül nem vett részt a munkában*

¹⁰ Tolnai Gábor (1910-1990) irodalomtörténész, 1948-tól az MTA levelező tagja, ebben az időben a Tudományos Minősítő Bizottság titkára, 1947-48-ban az OSZK főigazgatója.

¹¹ AL 30. Elnökségi Titkárság 232/4 – Tolnai Gábor levele a főtitkárhoz 1952. jún. 12., 19/1952.T.G.

¹² AL 215. MTA Könyvtára 35/2

A bizottság igen komoly munkát végzett a nyár folyamán, és 1952. aug. 1-re egy 33 oldalas jelentést¹³ készített, amit a bizottság minden tagja aláírt. Ebben a következőket írták:

„A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának feladata semmilyen formában sincs megállapítva: a régi ügyviteli szabályzat erre nézve nem intézkedik, új szabályzat pedig még nem jött létre. Tekintettel arra, hogy a funkció és a profil kérdése döntő tényező a szocialista könyvtárpolitikában és voltaképpen csak ezen mérhető le valamely könyvtár fejlődésének, működésének, vezetésének helyes vagy helytelen iránya: a bizottság mérlegelés tárgyává tette ezt is, bár döntésre nem tartotta magát illetékesnek.

Az a célkitűzés, amit a könyvtár jóváhagyás végett 1951. május 1-jén a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége elé terjesztett, a bizottság véleménye szerint teljesen elnagyolt, végiggondolatlan és úgy készült, mintha az Akadémia Könyvtárán kívül egyetlen más tudományos nagykönyvtár sem léteznék az országban, kivéve talán a műszaki és természettudományi könyvtárakat. A profilírozási javaslat ennél fogva nem csupán maximalista, hanem egyenesen anarchisztikus, túlnyomórészt irreális jellegű és ezért semmiféle tervezés alapjául nem fogadható el. A bizottság javaslata a könyvtár funkciójának és profiljának kérdésében elsősorban az, hogy azoknak leendő megállapítása a szocialista tervszerűség követelményeinek szigorú betartásával történjék, vagyis az országos könyvtárpolitika teljes távlatában, nem pedig – mit az eddigi javaslat – még a szakmai közvéleménynek is féltékeny kizárásával.”

Ezután a bevezető után az első részben áttekintették a könyvtári vezetés, szervezet munkáját, majd megvizsgálták egyenként az összes osztály munkáját, és végül javaslatokat tettek a legfontosabb teendőkre.

Tolnai Gábor ebből a hosszú jelentésből egy rövidebb összefoglalót¹⁴ készített az Elnökség részére, határozati javaslatokkal együtt. A jelentés elején felsorolja azokat az eredményeket, amelyeket 1950 után elért a Könyvtár (ezeket már részben olvashattuk az elnökségnek szánt beszámolóban): rátértek a korszerű könyvbeszerzésre, megindult az igényes katalogizálási munka, és elkészültek a Keleti Gyűjtemény és a Kézirattár helyiségei, ill. egy új, modern raktárhelyiség is.

„A kétségtelen eredmények ellenére az előrehaladás nincs arányban azokkal a fogyatékokkal, amelyek a könyvtár munkáját jellemzik.” Tolnai megismétli a könyvtárat vizsgáló bizottság megállapításait, azt, hogy a funkciót és a profilt meghatározó tervezet alapvetően helytelen, hogy a könyvtár munkájában a külső technikai fejlesztésnek a feladatai állnak az előtérben, és nem domborodnak ki a könyvtár-használat fejlesztési szempontjai, azonkívül a könyvtár légtüres elméleti térben mozog, és nem találja meg a gyakorlattal való kapcsolatot (pl. van már futószalagszerű feldolgozó munka, de nincs meghatározva, hogy milyen régi anyag kerüljön a futószalagra). Ezek után megfogalmazza **javaslatait** (határidővel és felelős megnevezésével együtt):

1. megalakítandó az **MTA Könyvtárának** munkáját ellenőrző és irányító **Tanács**, amelynek feladatai a következő lennének:
 - a könyvtár funkciójának és profiljának megállapítása
 - a könyvtári építkezés végleges tervének a kidolgozása
 - a könyvtár elszigeteltségének a megszüntetése
 - a könyvtár felügyeletét közvetlenül az Elnökség lássa el (felelős: Erdey-Grúz Tibor főtitkár; határidő: szept. 15.)
2. az eredményesebb munka érdekében át kell szervezni a **könyvtár** jelenleg széttagolt **szervezetét** (14 egység) a következők szerint:
 - szerzeményezés
 - feldolgozás (könyv-, folyóirat-, raktárcsoport)
 - közönségszolgálat (olvasótermi, kölcsönző és referens csoport)
 - különgyűjtemények (felelős: Scher Tibor; határidő: szept. 30.)
3. rendszeressé kell tenni a dolgozók körében az ideológiai képzést (felelős: Scher Tibor; határidő: okt. 15.)

¹³ AL 215. MTA Könyvtára 35/2

¹⁴ AL 215. MTA Könyvtára 35/2

4. a könyvtár egyetemét végzett dolgozóit be kell vonni az Akadémia felügyelete alatt meginduló ideológiai képzésbe (felelős: Patkós Lajos; határidő: okt. 1.)
5. a Könyvtár vezetését meg kell bízni azzal, hogy indítson szakmai továbbképző tanfolyamot (felelős: Scher Tibor; határidő: okt. 1.)
6. és létre kell hozni egy Könyvtártudományi Állandó bizottságot (az I és II. Osztály keretében, *akkoriban állandó bizottság nevet viseltek a mai tudományos bizottságok*). (felelős: Erdey-Grúz Tibor főtitkár; határidő: nov. 1.)

Ennek megfelelően az 1952. szept. 20-i elnökségi ülésen¹⁵ megalakították a **Könyvtári Tanácsot** **elnök:** Mátrai László, az MTA levelező tagja (az Egyetemi Könyvtár ig.)

tagok:

- Alexits György, az MTA rendes tagja (III. Matematikai és Fizikai Tudományok Osztálya)
- Straub F. Brunó, az MTA rendes tagja (V. Orvosi Tudományok Osztálya)
- Tolnai Gábor, az MTA levelező tagja (I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya)
- Erdey László, az MTA levelező tagja (VII. Kémiai Tudományok Osztálya)
- Varjas Béla (az Országos Széchényi Könyvtár vez.)
- Dienes László (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vez.)
- Haraszthy Gyula (a Közgazdaság-tudományi Egyetem Könyvtárának vez.)
- az Akadémiai Könyvtár vezetője

titkár: Galambos Mihályné (az Elnökség melletti könyvtári előadó)

Erdey-Grúz főtitkár Tolnai Gábor javaslatát megismételve 1952. okt. 11-én levélben¹⁶ utasította Scher Tibort a Könyvtár munkájának a megjavítására, és

1. felkérte, hogy vegye fel a Könyvtári Tanács elnökével a kapcsolatot, és dolgozzon a következő feladatokon:
 - a. a Könyvtár funkciójának és profiljának a megállapítása
 - b. az építkezés végleges tervének a kidolgozása
 - c. a Könyvtár elszigeteltségének a megszüntetése
2. bejelentette, hogy az Akadémia vezetése foglalkozni fog azzal, hogy a legjobbakat bevonják az állami ideológiai oktatásba, és
3. felkérte a Könyvtár vezetőjét egy szakmai továbbképző tanfolyam kidolgozására
4. és közölte, hogy az Akadémia Elnöksége foglalkozik egy Könyvtártudományi Állandó Bizottság felállításával.

Kovács Máté kinevezésének a körülményei

Ezzel egy időben az Akadémia vezetése azonban már azzal foglalkozik, hogy új könyvtárigazgatót találjon. Az már a fegyelmi bizottság feljegyzéséből, ill. Tolnai Gábor leveléből kiderült, hogy az akadémia vezetői, bár elégedettek voltak Scher Tibor szervező képességével, de úgy látták, hogy nem ért a könyvtárügyhöz és rossz tanácsadókra hallgat. Az 1952. decemberi elnökségi ülésen¹⁷: erről a következőket mondta Ruzsnyák István elnök:

*„Az Elnökség a könyvtártudomány legjobb szakértőiből összeállított bizottságot küldött ki, hogy megvizsgálja a könyvtár helyzetét. A bizottság – egy tag kivételével – azon a véleményen volt, hogy Scher Tibor **szakmai tudása nem elég egy ilyen nagy feladat megoldásához, mint az Akadémiai Könyvtár vezetése. A Könyvtárnak még a profilja sincs megállapítva és ezt Lukács György elnökségi tag és Fogarasi Béla osztályelnök javaslatai alapján meg kell csinálni. Scher Tibor izolálta magát a többi könyvtártól, nem igyekezett tanulni és tapasztalatcserét végezni. Mivel az***

¹⁵ az 1952. szept. 20-i elnökségi ülést végül nem hívták össze, mert csak két napirendi pontja volt, így körlevélben szavaztak az elnökség tagjai – AL 3. Elnök (Ruzsnyák) 1/5

¹⁶ AL 5. Főtitkár (Erdey-Grúz) 15/3/15 – 1463-B/1952-EGT/KZS

¹⁷ AL 3. Elnök (Ruzsnyák) 1/5

Akadémia számára rendkívül fontos hogy a könyvtárát a legjobb szakemberek irányítsák, ezért leváltották Scher Tibort.”

Azt, hogy milyen könyvtár-igazgatót látott volna szívesen az Akadémia vezetése csak sejthetjük, de nagyon valószínű, hogy először akadémikus igazgatóban gondolkodtak, hiszen 1950-ig az Akadémiai Könyvtár összes igazgatója az MTA tagjai közül került ki. Mivel ebben az időben nem volt nagy létszámú az Akadémia (kb. 145 fő¹⁸), és azoknak, akik értettek a könyvtárügyhöz volt más fontos feladata (Mátrai László az Egyetemi Könyvtár igazgatója volt, Tolnai Gábor pedig az újonnan megalakult Tudományos Minősítő Bizottság titkára, stb.), másfelé kellett igazgatót keresniük. Haraszthy Gyulát talán Mátrai László ajánlotta, hiszen Haraszthy 1935-től 1940-ig az Egyetemi Könyvtár feldolgozó könyvtárosaként dolgozott, de erre nincs semmilyen dokumentum. Az Akadémia vezetésének további gondolatmenetére azonban van forrásunk, mégpedig az a levél, amelyet 1952. okt. 10-én Erdey-Grúz főtitkár írt Mód Aladárnak, a Pártközpont a köznevelési osztály vezető-helyettesének.

Ebből a levélből kiderül, hogy az Akadémia vezetői kor előírásai szerint **egyeztettek** a Pártközponttal és a minisztériummal, és még a leváltott vezető új munkahelyét is megkeresték. Mivel a levél rövid és jól összefoglalja a helyzetet, szó szerint közlöm.¹⁹

„Az Akadémiai Könyvtár vezetésének kérdését Ruzsnyák István elnök elvtárrsal egyetértésben a következőképpen kívánjuk megoldani:

A Könyvtár vezetőjévé Haraszthy²⁰ Gyula egyetemi tanárt, a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának vezetőjét kívánjuk kinevezni. Haraszthy Gyula azonban csak augusztus hó végén vette át bölcsészkar tanszékének vezetését. Ennek a tanszéknek rendbehozása és megszervezése egyelőre annyira igénybe veszi munkáját, hogy mellette nem vállalkozhat a következő hónapokban az Akadémiai Könyvtár vezetésére. Erre való tekintettel Haraszthy Gyula az Akadémiai Könyvtár vezetését akkor – de legkésőbb 1953 évi június 1-ig venné át, amikor tanszékének átszervezését befejezvé, kellő időt tud majd szakítani az Akadémiai Könyvtár vezetésére. Legkésőbb június 1-től kezdve Haraszthy Gyula főfoglalkozása az Akadémiai Könyvtár vezetése lenne, e mellett mellékfoglalkozásként elláthatná az egyetem tanszékét.

Addig, amíg Haraszthy Gyula az Akadémiai Könyvtár vezetését végleg átveszi, ideiglenes helyettesi minőségben Kovács Mátét, a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatóját bízónk meg az Akadémiai Könyvtár vezetésével. Kovács Máté – kinek családja Budapesten lakik – második állásként látná el ideiglenesen az Akadémiai Könyvtár vezetését. Az Akadémiai Könyvtár által megválasztott Könyvtári Tanács erre az időtartamra szűkebb bizottságot küldene ki, melynek tagjai Mátrai László és Haraszthy Gyula volnának, kik állandó tanácsokkal támogatnák Kovács Máté működését s azt folyamatosan ellenőriznék.

Javasoljuk, hogy Kovács Máté megbízásával egyidejűen Scher Tibort a Pécsi Egyetemi Könyvtár vezetőjévé nevezzék ki, mely könyvtár hosszabb idő óta vezető nélkül van.

Fenti elgondolást a Közoktatásügyi Minisztériumban Sulán Béla²¹ elvtárrsal megbeszéltük és ő egyetért vele.

Mellékelten megküldöm a Haraszthy Gyulára és Kovács Mátéra vonatkozó kádervéleményeket.”

A főtitkár ezután Darvas József közoktatásügyi miniszternek írt²², és kérte, hogy engedje át az Akadémia állományba Haraszthy Gyulát 1953. június 1-től, Kovács Mátét pedig félállásban 1952. nov. 16 és 1953. jún. 1. között. Egyben azt is javasolta, hogy Scher Tibort nevezze ki a Pécsi

¹⁸ Pontos létszámot nem lehet mondani, hiszen itt több évet vizsgáltam, de ezekben az években ekkora volt a létszám, (minden évben volt tagválasztás, ekkor néhány fővel nőtt a létszám, és mivel idős emberekről van szó, időközben néhányan meg elhunytak)

¹⁹ AL 5. Főtitkár (Erdey-Grúz) 15/4/17 – 1621/B/1952-EGT/Ráthné

²⁰ A levélben tévesen Haraszthinak írták!

²¹ Sulán Béla 1951-ben még az MTA Hivatalában dolgozott, az I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya szaktitkára volt

²² AL 5. Főtitkár (Erdey-Grúz) 15/4/17 – 1681/1952-PL/Gyné

Tudományegyetem Könyvtárának élére, Darvas József válaszában megadta az engedélyt, ill. kinevezte Scher Tibort²³.

Az akadémiai vezetők ezek után tárgyaltak a kinevezendő igazgatókkal, akik erre okt. 22-én a következő levelet²⁴ írták:

„Felszólítást kaptunk arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára újjászervezésben, főként gyűjtőkörének (profiljának) kimunkálásában, fejlesztési tervének, munkaszervezetének, munkatervének kidolgozásában, valamint az új típusú könyvtári munka gyakorlati beindításában és ellenőrzésében mint szakértők és operatív kivitelezők működünk közre. Bár a gondjainkra bízott könyvtárak vezetése és más feladataink ellátása munkaidőnket és munkaerőnket igénybe veszi, mégis, mivel a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának fontossága mindnyájunk előtt nyilvánvaló, készek vagyunk elvállalni azt, hogy az Akadémia Könyvtárának a tőlünk telhető segítséget megadjuk. Erre vonatkozó konkrét javaslatunkat mellékeljük.”

Kovács Máté igazgatósága (háromtagú bizottság az Akadémiai Könyvtár élén)

Javaslatuk az volt, hogy az MTA Könyvtárának vezetését átmenetileg, a végleges könyvtárvezető személyének a kinevezéséig, egy háromtagú bizottság látná el. Ebből a javaslatból hosszan idézek, mert ennek alapján rekonstruálható, hogy hogyan működött a könyvtár 1952-53-ban. *„E bizottság a Magyar Tudományos Akadémia elnöke által megbízott külön bizottságaként működik. Működését 1952. nov. 1-én kezdi meg, s a végleges vezető kinevezése után legfeljebb 30 napig, legkésőbb 1953. szeptember 30-ig folytatja.*

A bizottság tagjai²⁵: Haraszthy Gyula, a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának vezetője, Kovács Máté, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának vezetője és Mátrai László akadémiai levelező tag, a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtárának vezetője.

*A bizottság feladata: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára korszerű működésének megindítása, főként gyűjtőkörének (profil) kimunkálása, a könyvtár fejlesztési tervének az akadémiai fejlesztési tervvel való összehangolása, korszerű munkaszervezetének, munkamódszereinek és munkatervének kidolgozása, valamint a szocialista típusú tudományos könyvtári munka beindítása és ellenőrzése. A bizottság tagjai a következő munkamegosztással gondozzák a feladatokat: **Mátrai László** felelős a könyvtár gyűjtőkörére, valamint az akadémiai intézeti könyvtárhálózat fejlesztésére és összehangolására vonatkozó javaslat kidolgozásáért és az e téren folyó munka megindításáért, **Kovács Máté** felelős a könyvtár fejlesztési tervének szervezeti kimunkálásáért, korszerű munkaszervezetének és munkatervének kidolgozásáért, **Haraszthy Gyula** felelős az új típusú szocialista könyvtári munka gyakorlati beindításáért és ellenőrzésért.*

A bizottság mint munkaközösség működik, de az egyszemélyes felelős vezetés elvének megfelelő érvényre juttatása céljából a konkrét intézkedések megtétele egy-egy időszakban a bizottság egy-egy kijelölt tagjának a feladata. Az első időszakban, ami f. évi november 1-től előreláthatóan 1953. április 1-ig tart, s amikor főként a tervezési, szervezési feladatok kerülnek előtérbe, a vezető munkakört Kovács Máté látja el. A második időszakban, ami előreláthatóan 1953. ápr. 1-től a végleges könyvtárvezető kinevezéséig, ill. ettől számítva legfeljebb 30 napig tart s amikor a beindított új típusú könyvtári munka fokozása és ellenőrzése lesz a súlyponti kérdés, a vezető munkakörébe eső teendőket Haraszthy Gyulát kell megbízni.

A bizottság mint munkaközösség működésének módozatait, tanácskozásainak időpontját, és időtartamát, a bizottsági tagok hivatalos működésének idejét a szükségeshez mérten maga állapítja meg. A bizottság tanácskozásairól, javaslatairól, tervezett intézkedéseiről rövid jegyzőkönyvet készít, amit a könyvtár irattárában helyez el.”

Azt sajnos nem tudjuk, hogy a bizottság hányszor jött össze és miről tanácskozott, mert ezen a javaslaton kívül semmilyen dokumentum nem került elő a levéltárban.

²³ AL 5. Főtitkár (Erdey-Grúz) 15/4/17 – 1412-2285/1952.XVIII.

²⁴ AL 30. Elnökségi Titkárság 24/2 – Haraszthy Gyula, Kovács Máté és Mátrai László levele és javaslata, a javaslat egy példánya az Egyetemi Levéltárban is megmaradt, ezt közölte Pogányiné Rózsa Gabriella a Könyvtári Figyelő 2012/3 számában megjelent Tudomány vagy Gyakorlat c. cikkében

²⁵ Kiemelés tőlem

Ezután beszél Rusznyák István Kovács Mátéval, aki elmondja, hogy félállásként elfogadja az állást, ezt Rusznyák közli a főtitkárral, ill. nov. 14-én megírja a felmondó leveleket Scher Tibornak és Nyireő Istvánnak és a kinevezési okmányokat Kovács Máténak és Moravek Endrének.²⁶ Ezzel egy időben Haraszthy és Mátrai is kap felkérő levelet²⁷ a könyvtárvezetésre (de őket a főtitkár kéri fel), sőt fizetést²⁸ is kaptak ezért, ahogy ez egy másik fondban megmaradt levélből kiderül:

„1952 novemberében a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége az Akadémiai Könyvtár vezetőjének azonnali leváltását rendelte el.

A Könyvtár igazgatói státushely betöltésénél az Akadémia Elnöksége feltétlenül fontosnak tartotta, hogy oda olyan személy kerüljön, aki a ráháruló feladatok vitelére úgy politikai, mint szakmai szempontból a legalkalmasabb. Az Elnökség az igazgatói állás megüresedése alkalmával olyan személyt nem talált, aki e követelményeknek megfelel és emellett jelenlegi feladatai végzésében nélkülözhető lévén oda véglegesen kinevezhető. Ezért az Elnökség úgy határozott, hogy átmenetileg az Akadémiai Könyvtár ideiglenes vezetésével a debreceni egyetem könyvtárának igazgatóját bizza meg, aki jelenlegi állásának megtartása mellett, hetenként 3 napon keresztül az Akadémia Könyvtárának vezetését is ellátja. A hét további 3 napjában a Könyvtár vezetését helyettesi minőségben két másik személy látja el, akik kiválasztásánál szintén fent említett szempontokat kellett szem előtt tartani.

A Könyvtár vezetésének ezen ideiglenes megoldása addig tart, amíg a végleges vezető személyének kiválasztása megtörténik. Az ideiglenes vezetés azonban 1953. június 30-nál tovább tartani nem fog.

A jelenlegi félállású vezetőnek járó fél-illetmény fedezésére, valamint a két helyettesítő személyenkénti, havi 700 forintos tiszteletdíjának a fedezésére, a teljes könyvtárvezetői fizetés fedezetet nyújt. A vezetés ideiglenes megoldása tehát illetmény vonalon többletkiadást nem eredményez.”

Közben 1952. okt. 30-án a **Könyvtári Tanács**²⁹ megtartotta első ülését, erre már Kovács Mátét is meghívták, de nem tudott ott lenni. Itt megbízták Schert Tibort azzal, hogy nov. 15-ig készítse el javaslatot a könyvtár gyűjtőköréről, amit majd Mátrai László fog átnézni, és azután fogja a Könyvtári Tanács megtárgyalni.

Ahogy már említettem az 1953. dec. 6-i elnökségi ülésen a főtitkár és az elnök **tájékoztatta** a többieket a **Könyvtár vezetésében bekövetkezett változásokról**³⁰. A főtitkár elmondta, hogy leváltotta Scher Tibort és Nyireő Istvánt, és „*helyette a Könyvtár vezetésével egyelőre ideiglenesen Kovács Mátét, a Debreceni Egyetemi Könyvtár vezetőjét, az igazgatóhelyettesi teendők ellátásával pedig Moravek Endrét bízta meg. Kovács Máté igen kiváló könyvtáros, Debrecenben nem nélkülözhető és ezért az a további elgondolás, hogy 1953 nyarától a Könyvtár vezetője Haraszthy Gyula, a Budapesti Közgazdaságtudomány Egyetem Könyvtárának vezetője, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének tanára legyen. Pillanatnyilag Haraszthy Gyulát annyira igénybe veszi a tanszéki munka, hogy abból kikapcsolódni nem tud.*” Ezután mondta el Rusznyák István, hogy miért volt szükség Scher leváltására (ez már idéztem a fegyelmi tárgyalásnál).

A Könyvtár vezetése pedig a következő évi jelentésében³¹ így számolt az igazgatócseréről: „*Bár a Könyvtár haladása a régi Akadémia Könyvtárához képest igen jelentős volt és az 1952-es munkája is állandó fejlődést mutatott, az 1952. év nyarán a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége által elrendelt szocialista könyvtárvizsgálat súlyos hiányosságokat állapított meg. E hiányosságok legfontosabbika, hogy a könyvtár nem tudta működését az ötéves terv tudományos*

²⁶ AL 3. Elnök (Rusznyák) 53/6/133 – 337-B/R

²⁷ AL 30. Elnökségi Titkárság 24/3 – Erdély-Grúz Tibor főtitkár felkérő levelei

²⁸ AL 30. Elnökségi Titkárság 24/5 – 113/1953, Osztrovszki György főtitkár levele Olt Károly pénzügyminiszterhez. Mivel 1952. dec. 6-án Erdély-Grúz Tibort kinevezték felsőoktatási miniszternek, lemondott az akadémiai főtitkári funkciójáról, utódja Osztrovszki György lett.

²⁹

³⁰ AL 3. Elnök (Rusznyák) 1/5

³¹ AL 215. MTA Könyvtára 64/2 - Tájékoztató jelentés a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának 1952. évi és 1953. első negyedévi munkájáról

vonatkozásainak szolgálatába állítani és öncélúan, elszigetelten végezte munkáját. Ez a sajátosság abban is kifejezésre jutott, hogy a magyar könyvtárhálózatban sem igyekezett különleges helyét megtalálni. Ebből logikusan következett, hogy fontos, az ötéves terv tudományos célkitűzéseiből az ő számára adódó funkciókat nem ismerte fel, nem látta el és ennek megfelelően szervezeti felépítése is hiányos volt. A vizsgálat eredményeképp legcélszerűbbnek az látszott, hogy a könyvtár vezetésében változás álljon be és az igazgatást egy hármastagú bizottság vegye át, amely a könyvtár munkásságának alapvető kérdéseit tisztázza és a szükséges átszervezést hajtsa végre. Az igazgatóság egyik tagja felelős vezetőként működjék. Ennek megfelelően 1952 novemberében Scher Tibor addigi igazgató és Nyireő István igazgatóhelyettes kiváltak a könyvtárból, amelynek igazgatását átmenetileg Kovács Mátéból, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatójából – aki egyben felelős vezető lett –, Mátrai Lászlóból, a budapesti Tudományegyetem Könyvtárának vezetőjéből és Haraszthy Gyulából, a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának a vezetőjéből álló igazgatóság vette át.”

Az új vezetőség munkájának gyümölcse az 1953. márciusi elnökségi ülésre elkészítette a gyűjtőköri javaslat³²:

„I. Feladat (funkció)

Az MTA központi könyvtárának és intézeti könyvtárainak feladata az Akadémia irányításában folyó tudományos kutatás könyv (folyóirat) tájékoztatási és (fokozatosan) bibliográfiai igényeinek tudományos színvonalon való kielégítése. Mivel az Akadémia 8 osztálya a tudományok minden területét felöleli, mindent gyűjteni azonban egy könyvtár nem tud, szükséges az AK gyűjtőkörének a többi tudományos könyvtárakkal összehangolt kijelölése (profilozása).

II. Gyűjtőkör (profil)

- 1) Az AK³³ feladatát
 - a) a központi könyvtárban
 - b) az akadémiai intézetek könyvtáraiban
 - c) egyéb könyvtárakban gyűjtött anyagra támaszkodva végzi.
- 2) A központ gyűjti minden tudomány területéről azokat a segédkönyveket (lexikonokat, bibliográfiákat, szótárakat, kézikönyveket stb.), amelyek a magas fokú tájékoztató szolgálathoz szükségesek.
- 3) Gyűjti a szovjet tudomány minden területén megjelenő újdonságokat és régebbi műveket, e téren a teljességről csak kivételesen s akkor is csak valamely akadémiai intézet javára mondhat le.
- 4) Gyűjti a világ összes tudományos akadémiainak kiadványait.
- 5) Gyűjti a marxizmus-leninizmus irodalmát, valamint a módszertani és tudománytörténeti szempontból szükséges egyéb filozófiai irodalmat.
- 6) A természettudományok terén a központ (a 2-es pontban jelzettekén kívül) csak az alapvető, átfogó jellegű műveket gyűjti, e téren azonban már előre figyelembe veszi a még csak később felállítandó intézetek igényeit és kutatási anyagot készít számukra.
- 7) A természettudományi kutatást közvetlenül szolgáló műveket az intézeti könyvtárak gyűjtik; ezek a kutatás szempontjából már elavult ilyennemű anyagukat, mint tudománytörténeti anyagot rendre átadják a központi könyvtárnak.
- 8) A társadalmi tudományok területén a központ gyűjti az országos viszonylatban reágharuló szakokat és ezek számára alapkönyvtár; ezek:
 - a) az egyetemes történet ókori része
 - b) a világirodalom és
 - c) a világirodalom-történet egésze, beleértve a
 - d) klasszika filológiát, továbbá az
 - e) orientalisztikát és a
 - f) nyelvtudomány minden ágát.”

³² AL 3. Elnök (Rusznay) 2/1

³³ AK – Akadémiai Könyvtár

Az elnökség ezt a javaslatot már jónak tartotta, és az alábbi táblázatban látható kiegészítéssel el is fogadta. Érdeemes az itt kialakított gyűjtőkört összevetni az 1952-es tervezettel, ebből kiderül, hogy az 1953-as elnökségi előterjesztés kidolgozottabb és realisabb, és ebből következően évtizedeken keresztül ez maradt a Könyvtár gyűjtőköre.

Gyűjtőkör 1952 (könyvtári beszámoló)

az Akadémia jelen működési köre alapján:

- tudománytörténet (főként magyar tudománytörténet)
- külföldi akadémiák és társaságok kiadványai
- marxizmus-leninizmus
- az ötéves terv szempontjából fontos természettudományi matematikai és műszaki anyag
- magyar szépirodalom (különös tekintettel az editio princepsre)
- könyvtártudomány

a könyvtár történetileg kialakult gyűjtőköre:

- magyar irodalom és tudomány szempontjából fontos anyag
- régi magyar irodalom
- ősnymtatványok
- orientalisztika
- akadémiái muzeális anyag (Akadémia-történet, Széchenyi, Arany, Vörösmarty, Mikszáth, stb.)

Gyűjtőkör 1953 (Előterjesztés az elnökség részére)

a Könyvtár javaslata:

- minden tudomány területéről a segédkönyveket (lexikonokat, bibliográfiákat, szótárakat, kézikönyveket)
- a szovjet tudomány minden területén megjelenő újdonságokat és a régebbi műveket
- a világ összes tudományos akadémiáinak **hivatalos** kiadványait
- marxizmus-leninizmus irodalmát, valamint a tudománytörténeti szempontból szükséges egyéb filozófiai műveket
- a **természettudományok terén** az Akadémiai Könyvtár csak az **alapvető, átfogó jellegű** műveket gyűjti, a természettudományi kutatást közvetlenül szolgáló műveket az intézeti könyvtárak gyűjtik

a társadalomtudományok területén gyűjti az országos viszonylatban reáháruló szakokat (ezekben alapkönyvtár):

- ókortörténet
- világirodalom
- világirodalom-történet *beleértve a* klasszika-filológiát
- orientalisztika
- nyelvtudomány
- **időszaki kiadványok** gyűjtése terén követi az előbbi profilt, azzal a többlettel, hogy az Acták cseréje révén nyíló lehetőséget jól ki kell használni
- **kéziratok és könyvrégiségek** területén a magyar tudomány-történetre kell döntő figyelmet fordítani (szoros együttműködésben az OSZK-val)

Az Elnökség kiegészítése:

- mikrofilm-anyag
- dokumentáció megszervezése, a **mikrofilm** és fotókópia-szolgálat megvalósítása
- mikrofilm archívum a legfontosabb szakfolyóiratok régi köteteiből
- kandidátusi és doktori disszertációk gyűjtése
- tudományos kiadványcsere lebonyolítása

A könyvtári iratok³⁴ között fennmaradt két beszámolójelentés, az egyik az 1953 májusában készült, és a címe: Tájékoztató jelentés a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának 1952. évi és 1953. első negyedévi munkájáról, a másik 1954. júniusi és a címe: Jelentés az MTA Könyvtárának 1953. évi működéséről. Ezek alapján képet alkothatunk Kovács Máté és igazgatótársai egyéves működéséről. Az 1953-as jelentés elején újra leírják, hogy mi vezetett az igazgatócseréhez, az 1954-es ezt már nem teszi meg. Mindkét jelentés ugyanazokról az eredményekről számol be, de az 1954-es jobban szerkesztett anyag, így ezt közlöm:

*„Az új igazgatóság működését avval kezdte meg, hogy a könyvtár főfeladatait és működési körét tisztázta, majd a könyvtárnak ezekből adódó teljes újjászervezését végrehajtotta. A könyvtár **fő feladatait** a következőkben foglalta össze:*

1. A magyar tudományos kutatásnak hazai és külföldi könyvvel és bibliográfiával való támogatása és
2. a magyar tudományos kutatás eredményeit, haladó hagyományait ismertető kiadványoknak a külföldi tudományos intézményekhez és kutatókhoz való rendszeres eljuttatása.

A könyvtár főbb **működési köre** ennek megfelelően:

1. Tudományos nagykönyvtár, főleg – de nem kizárólag – a tudományos kutatók igényeinek kielégítésére.
2. Mint központi könyvtár előkészíti és fokozatosan megindítja az akadémiai kutatóintézetek központi könyv- és folyóirat beszerzését, szakszerű feldolgozását és központi nyilvántartását.
3. Kifejleszti a könyvtárközi átkölcsönzések forgalmát bel- és külföldön egyaránt.
4. Saját bibliográfiai szolgálatát kiépíti, és tudományos könyvtáraink és dokumentációs szerveink együttműködését előmozdítja a tudományos irodalomban való rendszeres tájékoztatás céljából.
5. Mint csereközpont megtervezi és megszervezi a magyar tudományos kiadványok külföldi cseréjét és terjesztését, ideértve a mikrofilmet is.
6. Mint tudományos intézet, időszerű könyvtártudományi, bibliográfiai és módszertani tudományos működést fejt ki, ill. a működés eredményeit publikálja. Az új igazgatóság javaslata alapján az MTA Elnöksége jóváhagyta a könyvtár gyűjtőkörét (profilját) is. Így a központi könyvtár az akadémiai intézetek könyvtáraival együttesen ettől kezdve szervesen beleilleszkedik abba a gyűjtési egészbe, amely a tudomány teljes körére vonatkozólag a magyar nagykönyvtárak együttműködése alapján kialakulóban van.

Ezen elvi alapok kidolgozása után az új igazgatóság azoknak megfelelően átszervezte a könyvtárat: az igazgatóság és a Kézirattár létszámának csökkentésével és az 1953-ra engedélyezett létszámemelés felhasználásával megerősítette a Feldolgozó Osztályt, 7 tagú Bibliográfiai Osztályt, valamint új folyóirat és cserecsoportot szervezett és 1953. elején megindította a mikrofilm-laboratórium működését. A munka jobb megszervezése érdekében az 1953. év első felére kidolgozott tervet sokszorosította és a könyvtár minden dolgozójának a kezébe adta, továbbá új, áttekinthetőbb és jobb ellenőrzést biztosító munkanapló-rendszert vezetett be.

[...]

A világos elvi célkitűzések, a korszerű könyvtári feladatok, az új szervezeti felépítés megadják a lehetőséget arra, hogy – a szükséges tárgyi előfeltételek: kellő fedezet, létszám, megfelelő

³⁴ AL 215. MTA Könyvtára 64/2

helyiségek stb. fokozatos biztosításával és fejlesztésével – a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának könyvtárát véve példaképpül, korszerű szocialista nagykönyvtárrá fejlődjék és a magyar tudományos kutatás fontos segítőjévé váljon.”

Az Akadémia vezetői is elégedettek voltak a változással, így amikor lejárt Kovács Máté megbízásának ideje neki (és két társának is) megköszönték az addig végzett munkát.

Kovács Máténak ezt írta levelében (R/956-1953) Ruzsnyák István: „Az MTA Könyvtára igazgatói teendői alól 1953. aug. 31-i hatállyal felmentem. Ez alkalommal az Akadémia Elnöksége nevében a Könyvtár vezetése terén kifejtett értékes és odaadó munkájáért őszinte köszönetet mondok.” Mátrai Lászlónak (R/1046-953) pedig a főtitkárral közös levelében a következőket írta: „A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége nevében köszönetet mondunk az Akadémia Könyvtárában – a Könyvtári Tanács elnökeként – végzett áldozatkész munkájáért, amely lehetővé tette, hogy a Könyvtár munkáját – állandó vezető hiányában is – fennakadás nélkül végezhesse.”

Hay Diana
MTA KIK Akadémiai Levéltár